

AVROTROS VRIJDAG CONCERT

VRIJDAG 22 SEPTEMBER 2023, 20.15 UUR

AVROTROS Muzikale Meesterwerken
TivoliVredenburg Grote Zaal, Utrecht

MARIA MILSTEIN

met het Concertgebouw Kamerorkest

Concertgebouw Kamerorkest
Michael Waterman *concertmeester*
Maria Milstein *viol*

GEORGE WALKER 1922-2018
Lyric for Strings (1946/1990)

FRANZ SCHUBERT 1797-1828
Rondo in A voor viool en strijkers, D.438
(1816)

LUDWIG VAN BEETHOVEN 1770-1827
Cavatina uit Strijkkwartet nr. 13
opus 130 (1826)

JEAN SIBELIUS 1865-1957

Suite voor viool en strijkers opus 117
(1929)

- I. Landelijk landschap
- II. Serenade - lenteavond
- III. In de zomer

PAUZE

PJOTR ILJITSJ TSJAIKOVSKI
1840-1893

- Souvenir de Florence** (1890),
arr. Michael Waterman
- I. Allegro con spirito
  - II. Adagio cantabile e con moto
  - III. Allegretto moderato
  - IV. Allegro con brio e vivace

Dit concert is live te beluisteren via
NPO Klassiek, zie ook ► npoklassiek.nl
Presentatie: Leonard Evers

STRIJKERSPRACHT

Oorspronkelijk waren ze bedoeld als intieme kamermuziek, de stukken die Walker, Beethoven en Tsjajkovski componeerden. Maar soms is meer gewoon beter. Uitgevoerd door het Concertgebouw Kamerorkest klinken ze dan ook in een 'opgevoerde versie' voor strijkorkest. Sibelius' suite en Schuberts rondo zijn juist eerder uitgekledede vioolconcerten, niet voor viool en groot symfonieorkest, maar voor viool en een kleinere groep strijkers. Daardoor kan de soloviool mooi mengen met het strijkorkest, én prachtig boven de strijkers uit zweven.

Schaars optimisme

George Walker is in Nederland geen 'household name'. In Amerika is dat anders: toen Walker vijf jaar geleden op 96-jarige leeftijd overleed, was dat groot nieuws waar alle kranten over berichtten. In Amerika stond Walker bekend als een muzikale en intellectuele duizendpoot die een carrière als pianist wist te combineren met het doceren van getalenteerde musici en het componeren van een tamelijk groot en divers oeuvre. Hij promoveerde aan de Eastman School of Music, doceerde aan verschillende Amerikaanse universiteiten en ontving in zijn lange carrière zes eredoctoraten. Walker verdiepte zich in veel verschillende muziekgenres. Die brede interesse is duidelijk te herkennen in zijn muziek, waarin elementen van jazz, spirituals, volksmuziek en klassieke muziek samenkomen. De kroon op zijn werk is de Pulitzerprijs in de categorie muziek die hij in 1996 kreeg voor *Lilacs*, een orkestlied op een tekst van Walt Whitman. Walker was de eerste Afro-Amerikaanse componist die deze belangrijke Amerikaanse prijs ontving. Maar het stuk waarmee hij zichzelf onsterfelijk maakte, is *Lyric for Strings*. Van de ongeveer honderd composities die hij naliet, wordt dat met afstand het meest uitgevoerd. Walker componeerde het in 1946 als het langzame deel van zijn *Strijkkwartet nr. 1*. De populariteit van het stuk nam een enorme vlucht nadat Walker het in 1990 bewerkte voor strijkorkest en onder de titel *Lyric for Strings* opnieuw liet uitgeven. Dat doet sterk denken aan dat andere beroemde Amerikaanse stuk voor strijkers: het *Adagio for Strings* van Samuel Barber, de compositieleraar van Walker. Barber componeerde dat *Adagio* immers als het langzame deel van zijn *Strijkkwartet op.11*.

Ook bij het beluisteren van beide stukken vallen de overeenkomsten

op: de composities delen een bitterzoete lyriek die de luisteraar als een wolk van klank weet te omhullen en beide stukken lijken zich aan tijd en genre en te onttrekken. Het grote verschil is echter dat Barbers *Adagio* in het duister eindigt, terwijl Walkers *Lyric* optimistisch afsluit. Want zoals dirigent Joseph Conyers het verwoordde: 'Er zit een spanningsboog in het stuk dat begint met een optimisme, belichaamd in liefde en mededogen.

Die liefde verandert in een erkenning van de strijd waarmee zulke positieve krachten in de wereld te maken kunnen krijgen - een wereld waar optimisme schaars lijkt te zijn. Uiteindelijk wint de hoop en blijft de luisteraar voldaan en getroost achter.'

Lyric for Strings is opgedragen aan Walkers grootmoeder, Melvina King. Zij was een voormalig tot slaaf gemaakte vrouw die kort voor de voltooiing van het stuk overleed.

...een bitterzoete lyriek die de luisteraar als een wolk van klank weet te omhullen...

Net geen vioolconcert

Eigenlijk is het merkwaardig dat **Franz Schubert**, die goed viool speelde, veel kamermuziek voor viool componeerde én veel orkestmuziek schreef, nooit tot een vioolconcert kwam. Erg jammer bovendien.

George Walker

© Frank Schramm

Franz Schubert

Ludwig von Beethoven

Was hij het van plan, maar stierf hij te vroeg? We zullen het nooit weten en we moeten het doen met een *Konzertstück in D voor viool en orkest*, een *Polonaise in Bes* en een *Rondo in A voor viool en strijkorkest*. Vooral dat laatste werk doet ons bijna met de hand over het hart strijken. Bijna. Het is geen meerdelig vioolconcert. Maar wel een heerlijke rondo. Na een lang openingsadagio, op klassieke leest geschoeid, neemt de viool het voortouw in het meer romantische rondo-gedeelte, waarin de solist kan schitteren. Een vioolconcert was geweldig geweest, maar hiermee mogen we ons in de handen wrijven.

Buitenaardse schoonheid

Toen **Ludwig von Beethovens** *Strijkkwartet in Bes op. 130* in 1826 in première ging, was het publiek na afloop met stomheid geslagen. Dat kwam vooral door de finale: luisteraars hoorden chaos en snaptten weinig van de muziek. Velen wisten zeker dat de dove componist nu toch

echt gek geworden was. Het was zelfs zo erg dat Beethovens uitgever hem overhaalde om een nieuw slotdeel voor het kwartet te schrijven in plaats van de *Grosse Fuge*, zoals het oorspronkelijke slotdeel genoemd wordt. Beethoven ging schoorvoetend akkoord.

Inmiddels weten we beter: Beethoven was niet krankzinnig, maar visionair.

Het vijfde deel van het kwartet, de *Cavatina* - naar eigen zeggen Beethovens favoriete lang-

Velen wisten zeker dat de dove componist nu toch echt gek geworden was.

zame deel - is het emotionele zwaartepunt van het kwartet: Beethoven zou het met tranen in zijn ogen gecomponeerd hebben. De muziek is van een bovenaardse schoonheid. Het is dan ook toepasselijk dat een opname van de *Cavatina* als slotstuk van de Voyager Golden Record op een gouden gramfoonplaat met de Voyager-ruimtesondes in 1977 de ruimte in gelanceerd werd.

Finse natuurpracht

Jean Sibelius had maar één doel toen hij begon met vioolspelen: een groot solist worden. De hele dag door speelde hij, het liefst buiten in de natuur. Uitkijkend over het meer bij Aulanko, zo'n honderd kilometer ten noorden van Helsinki, studeerde hij, vastbesloten het te gaan maken. Het mocht niet baten. Sibelius was pas op z'n vijftiende serieus begonnen met vioolles, veel te laat voor een grote solocarrière. Dat hij bij een ongeluk zijn elleboog brak, waardoor hij zijn strijkstok niet over de volle lengte kon gebruiken, hielp natuurlijk ook niet mee. Hij speelde zeker niet onverdienstelijk, eigenlijk behoorlijk goed. Maar de top, die haalde hij niet.

Als alternatief begon hij te componeren. Al snel behaalde hij daarmee de successen die in zijn vioolcarrière uitbleven. Vooral de *Karelia Suite*, *Finlandia*, de 7 symfonieën en het *Vioolconcert* werden populair: met een mengeling van melancholie en gelukzaligheid schildert Sibelius ons de wijdse meren, grillige fjorden en groene wouden van zijn geliefde Finland.

Ook in zijn korte *Suite voor viool en strijkers*, bestaande uit een drietal dansen, staat de natuur centraal. Sibelius componeerde de suite vermoedelijk terwijl hij aan zijn achtste symfonie aan het werken was. Mede vanwege zijn alcoholprobleem en zijn depressies - die ongetwijfeld verband met elkaar hielden - kwam die symfonie er nooit: 'Als ik geen betere symfonie kan schrijven dan mijn *Zevende* dan zal dat mijn laatste zijn'. Sibelius hield woord en componeerde vrijwel niets meer tussen deze suite uit 1929 en zijn dood in 1957. Toch is hier van een neerslachtige componist geen enkel spoor.

De suite opent niet zozeer dansant als wel wandelend door een pastoraal landschap, de strij-

Jean Sibelius

kers van het orkest lijken de passen van de wandelaar aan te geven: nu eens slenterend, dan weer huppelend van een heuvel. De soloviool zingt en vliegt en lijkt zo het aardse te willen ontstijgen. De tweede dans is een serenade op een broeierige lenteavond. Het derde deel is een lichtvoetige zomerdans waarin de soloviool als een 'perpetuum mobile', begeleid door pizzicati van het orkest, de eeuwige zomer in lijkt te dartelen.

Florentijnse herinnering

Pjotr Iljitsj Tsjaikovski had weinig voorbeelden om een vergelijking mee te maken toen hij in 1887 de eerste schetsen voor een strijksextet op papier zette. Luigi Boccherini had er ruim een eeuw eerder een zwik geschreven en het *Sextet op. 140* van Louis Spohr had ook nog wat bekendheid. Maar de enige echte voorbeelden die repertoire gemaakt hadden, waren de twee sextetten van Johannes Brahms. En dat terwijl er van het strijkkwartet honderden succesvolle voorbeelden te noemen zijn.

Dat is niet zo gek als het misschien lijkt. Vierstemmigheid is de basis van de klassieke muziektheorie. Koren worden al eeuwen standaard verdeeld in vier stemgroepen. Maar componeren voor zes strijkers, dat is lastig. Dat ervaaarde Tsjaikovski in elk geval: 'Ik ben drie dagen gele-

den begonnen en ik schreef met veel moeite. Niet bij gebrek aan ideeën, maar vanwege de nieuwhheid van de vorm. Zes onafhankelijke, maar homogene stemmen, dat is onvoorstelbaar lastig.' Hij deed er dan ook twee jaar over voordat het sextet af was.

Gedurende die twee jaar verdwenen de moeilijkheden die hij ervaaarde en met het resultaat verblufte hij zichzelf. 'Wat een fantastische groep is een sextet!', schreef hij aan Evgeni Albrecht, de president van

de St. Petersburg Kamermuziek Genootschap en de opdrachtgever van het werk.

Tsjaikovski gaf het sextet de titel *Souvenir de Florence* en hij begon het componeren dan ook direct na zijn terugkeer uit Florence, waar hij de tegenvallende reacties op zijn ballet *Doornroosje* probeerde te vergeten - met wisselend succes.

De opening is inderdaad zonnig, maar juist het contrast tussen het opgewekte en het melancholieke kenmerkt dit sextet. De vliegende start wordt gevolgd door een tweede thema, dat veel lyrischer en kal-

*“Zes onafhankelijke, maar
homogene stemmen, dat is
onvoorstelbaar lastig.”*

mer van aard is, waarna een coda het deel met evenveel energie afsluit als waarmee het begon.

Het erop volgende *Adagio cantabile e con moto* begint na een krachtige introductie met een romantische melodie in de violen, begeleidt door opgewekte pizzicati. De celli nemen de melodie over, en langzaam komt het tot een climax. De middensectie opent fel, maar al snel schitteren celli en violen samen op een bedje van pizzicati.

In het *Allegretto moderato* contrasteert de op Russische volksmuziek gebaseerde melodie en ritmiek met de meer lyrische eerste twee delen. In enkele passages worden pizzicato noten doorgegeven door de verschillende groepen in het strijkorkest.

Ook het *Allegro vivace* doet Russisch aan. Vooral de fuga op het openingstema, halverwege het deel en het spetterende coda zorgen voor een energieke afsluiting van een van de meest geliefde romantische kamermuziekwerken. Het zou het laatste kamermuziekwerk zijn dat Tsjajkovski schreef: een jaar na de première overleed hij aan cholera.

MET DE PAPLEPEL INGEGOTEN

PODCAST

**Sommige families lijken wel broed-
plaatsen voor klassieke muzikanten.**

**Binnen één gezin maken meerdere getalenteerde familieleden furor
in de klassieke muziek. Wat is hun geheim?**

In de nieuwe podcast 'Met de paplepel ingegoten' gaat Selma van Dijk in gesprek met bekende muzikale families. Van kleins af aan werden zij, net als Selma, omringd door muziek. In de podcast probeert ze te ontraadselen of de uitzonderlijke muzikaliteit te danken is aan aanleg of opvoeding, aan nature of nurture. Zit muziek maken gewoonweg in hun DNA of... is het met de paplepel ingegoten? Het antwoord is de komende weken te horen op je favoriete podcastplatform of via npoklassiek.nl/podcasts.

Luister hier: npoklassiek.nl/podcasts/met-de-paplepel-ingegoten

PODCAST

Prelude

De opmaat naar het
AVROTROS Vrijdagconcert!

In deze nieuwe podcast vertelt presentator Leonard Evers je iedere week meer over de bijzondere stukken die gaan klinken in TivoliVredenburg én op NPO Klassiek. Dat doet hij samen met verschillende gasten die in de studio aanschuiven. Aan de hand van muziekfragmenten word je warm gemaakt voor de mooie composities die je te wachten staan. Je luistert 'Prelude' via de gratis app van NPO Luister of via je favoriete podcast-app.

Luister hier: npoklassiek.nl/podcasts/prelude

Uitvoerenden

Concertgebouw Kamerorkest

Het Koninklijk Concertgebouworkest behoort tot de absolute wereldtop van de symfonieorkesten. Het is gespecialiseerd in het grote symfonische repertoire. Als een 120-koppig gezelschap met blazers, strijkers en slagwerk wat meer is dan een componist voor ogen had, dan is daar het Concertgebouw Kamerorkest. Het ensemble bestaat uit ruim 20 strijkers van het Koninklijk Concertgebouworkest, waar nodig aangevuld met enkele blazers uit dat orkest.

Michael Waterman concertmeester

Violist Michael Waterman is sinds 2010 eerste violist bij het Concertgebouworkest, hij is de vijfde in een onafgebroken reeks Waterman-violisten in het Concertgebouworkest. Hij begon met vioollessen bij zijn vader Robert Waterman, waarna hij aan het Conservatorium van Amsterdam studeerde, eerst bij Lex Korff de Gidts en vervolgens bij Alexander Kerr, destijds concertmeester van het Concertgebouworkest.

In 2012 werd Michael benoemd tot zakelijk en artistiek leider van het Concertgebouw Kamerorkest.

Maria Milstein viool

In seizoen 21/22 was Milstein artist in residence van het AVROTROS Vrijdagconcert, maar we konden geen genoeg van haar krijgen, dus is zij ook dit seizoen van de partij.

Maria Milstein (1985) werd geboren in Moskou in een familie van musici; ze studeerde aan het Amsterdams Conservatorium bij Ilya Grubert en in Londen bij David Takeno, waar ze afstudeerde met de hoogste onderscheiding. Tussen 2011 en 2014 was ze artist in residence bij de Muziekkapel Koningin Elisabeth in de klas van Augustin Dumay. Zij won diverse prijzen, waaronder de Nederlandse Muziekprijs in 2018, dat is de hoogste Nederlandse staatsonderscheiding voor een jonge musicus. Maria treedt regelmatig op in binnen- en buitenland met orkesten van naam. Ook geeft ze veel kamermuziekconcerten, met musici als Elisabeth Leonskaja, Gary Hoffman, Hannes Minnaar, Philippe Graffin, Liza en Dmitri Ferschtman en Alexander Kniazev. Met het Van Baerle Trio, dat zij met Hannes Minnaar en Gideon den Herder oprichtte, gooit zij internationaal hoge ogen. Haar meest recente cd-opnamen van vioolconcerten van Prokofjev samen met orkest Phion en dirigent Otto Tausk, wordt alom geprezen.

Volgende CONCERTEN

Tomáš Netopil

Hannes Minnaar

VRIJDAG 29 SEPTEMBER 2023, 20.15 UUR

TivoliVredenburg, Utrecht

Netopil en Špaček
in een Tsjechisch programma

Radio Filharmonisch Orkest

Tomáš Netopil dirigent

Josef Špaček viool

DVOŘÁK In de natuur

SUK Fantasie voor viool en orkest

SMETANA delen uit Mijn vaderland

VRIJDAG 6 OKTOBER 2023, 20.15 UUR

TivoliVredenburg, Utrecht

Hannes Minnaar
en het Groot Omroepkoor:
Brahms en Martin

Groot Omroepkoor

Florian Helgath dirigent

Hannes Minnaar piano

Anton Spronk cello

BRAHMS uit Vier Quartette opus 92:

O schöne Nacht; uit Fünf Gesänge opus 104:

Nachtwache nr. 1 en nr. 2; uit Fantasien opus

116: Capriccio (nr. 3); Drei Gesänge opus 42;

Intermezzo opus 117 nr. 1; Geistliches Lied

GRACE-EVANGELINE MASON A Memory of
the Ocean (Nederlandse première,
opdrachtwerk Royal Philharmonic Society
met steun van de Vaughan Williams Founda-
tion en AVROTROS Vrijdagconcert)

MARTIN Mis voor dubbelkoor

COLOFON | Programmatie & redactie: Alexander

Klapwijk Eindredactie: Pieter Peverelli Fotografie:

Beethoven Museum, Marco Borggreve, Simon van

Boxtel, Lars van den Brink, Mladen Pikolic, Frank

Schramm, Peter Tollenaar | Art direction: Norbert

Croonenberg Productiebegeleiding: Regalis, Zeist